

Tarih & Gelecek Dergisi**Journal of History & Future**Dr. Öğr. Üyesi
Vural ÖNTÜRKVan Yüzüncü Yıl Üniversitesi,
vuralonturk@yyu.edu.trORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9590-8243>Başvuruda bulundu. Kabul edildi.
Applied Accepted

Eser Geçmişi / Article Past: 26/08/2023 10/09/2023

Araştırma Makalesi

DOI: <http://dx.doi.org/10.21551/jhf.1350470>

Research Paper

Orjinal Makale / Original Paper

Muhammed Kâsım Hindûşâh Esterabâdî'nin *Târîh-i Firişte*'sinde Gazneli Dönemi Şairleri

Poets of The Ghaznavid Period In The History of Firiştah of Muhammed Kâsım Hindushah Esterabâdî

Öz

Gazneliler devri (963-1187) edebî bakımdan son derece önemli bir zamana tesadüf etmektedir. Sultanların her türlü koşulda edebî faaliyetleri desteklemesi, bu türün gelişmesini ve başta *Şehnâme* olmak üzere birçok kıymetli eserin kaleme alınıp günümüze kadar ulaşmasını sağlamıştır. Diğer ilimlerin yanı sıra şairlik de yine Gazneliler zamanında revaçta bir sanatsal faaliyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilhassa Sultan Mahmûd döneminde hızlı bir gelişme gösteren şairlik ve şiir yazma geleneği bu tür ile uğraşanlar için aynı zamanda bir geçim kapısı olmuştur. Yalnız Sultan Mahmûd'un her daim dört yüz saray şairinin olduğu rivayet edilmektedir. Bu şairlerin hayatlarına dair bilgilere bazen kendi eserlerinde bazen de siyasî tarih alanında yazılmış kitaplarda tesadüf edilmektedir. Muhammed Kâsım Hindûşâh Esterabâdî tarafından kaleme alınan *Târîh-i Firişte* bu eserlerden birisidir. Deylem Bölgesi'nin şehirlerinden birisi olan Esterabâd'da dünyaya gelen ve bu sebeple Esterabâdî nisbesini alan şairin tam olarak hangi tarihte doğduğu belli değildir. Ancak tarihçiliğinin yanı sıra tıp alanı ile de uğraşmış olması iyi bir eğitim sürecinden geçtiğini göstermektedir. İlk eğitim hayatını tamamladıktan sonra Hindistan'da hüküm süren Nizamşâhî Hanedanlığı'na bağlı Ahmednagar şehrine gidip yerleşen Esterabâdî bir müddet sonra saraya girmeyi başarmış ve şöhreti de gittikçe artmıştır. Daha sonra Bîcâpûr'a gidip Âdilşâhî hükümdarı II. İbrahim b. Âdişâh'ın hizmetine girmiş ve onun isteği üzerine yazmaya başladığı *Târîh-i Firişte*'yi de tamamladıktan sonra kendisine ithaf etmiştir. Eserini bitirdikten sonra çeşitli elçilik görevlerinde bulunan Esterabâdî'nin 1033/1623 yılından sonra vefat ettiği tahmin edilmektedir. Bir mukaddime on iki bölüm ve bir hatimeden oluşan kitabın hemen başlangıcında Gaznelilere yer verilmiştir. Müellif Gazneliler Devleti'nin siyasî tarihini aktarırken yer yer sultanların tahtta kaldığı dönem ile mütenasip şairler hakkında da bilgiler sunmaktadır. Ancak bundan daha önemlisi Sultan Mahmûd devrinin (998-1030) sonunda aktarmış olduğu bilgilerdir. Zira bu kısımda sadece şairleri zikretmek için bir başlık açılmış ve Gazneli şairlerinin hayatlarından kısa

ATIF: ÖNTÜRK, Vural, "Muhammed Kâsım Hindûşâh Esterabâdî'nin *Târîh-i Firişte*'sinde Gazneli Dönemi Şairleri", **Tarih ve Gelecek Dergisi**, 9/3 (Eylül 2023), s. (503-520)

CITE: ÖNTÜRK, Vural, "Poets of The Ghaznavid Period In The History of Firiştah of Muhammed Kâsım Hindushah Esterabâdî", **Journal of History and Future**, 9/3 (September 2023), pp. (503-520)

kesitler ve şiiirlerinden kısa örnekler verilmiştir. Bu çalışmada Esterabâd'nin hayatı, eseri ve eserinde geçen Gazneli devri şairleri hakkında bilgiler başka kaynaklarla mukayese edilerek verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gazneliler, Sultan Mahmûd, Esterabâdî, Târîh-i Firişte, Şair ve Şiir.

Abstract

The period of the Ghaznavids (963-1187) coincides with an extremely important time in terms of literature. The support of the sultans to literary activities in all conditions enabled the development of this genre and the fact that many valuable works, especially the **Şâh-nâma**, were written and reached today. Along with other sciences, poetry appears as a popular artistic activity in the period of the Ghaznavids. Especially during the reign of Sultan Mahmud, the tradition of poetry and poetry writing, which developed rapidly, has also been a source of livelihood for those who deal with this genre. It is rumored that only Sultan Mahmud always had four hundred poets. Information about the lives of these poets is sometimes found in their own works and sometimes in books written in the field of political history. The History of Firiştah, written by Muhammed Kâsım Hinduşâh Esterabâdî, is one of these works. The exact date of the birth of the poet, who was born in Esterabâd, one of the cities of the Deylem Region, and therefore took the title of Esterabâdî, is not known. However, the fact that he dealt with the field of medicine as well as historiography shows that he went through a good education process. After completing his first education, Esterabâdî went to the city of Ahmednagar, which was a part of the Nizamshahi Dynasty, which ruled in India, and after a while, he succeeded in entering the palace and his fame increased gradually. Later, he went to Bîcâpur and entered the service of the Adilshahi ruler II. İbrahim b. Âdishah, and after completing The History of Firiştah, which he started to write at his request, he dedicated it to him. It is estimated that Esterabâdî, who served in various embassy duties after finishing his work, died after 1033/1623. At the beginning of the book, which consists of an introduction, twelve chapters and a conclusion, Ghaznavids are included. While the author narrates the political history of the Ghaznavid State, he also occasionally provides information about the period when the sultans were on the throne and the poets who were appropriate. However, more important than this is the information he conveyed at the end of the reign of Sultan Mahmud (998-1030). Because in this section, a title was opened just to mention the poets and short sections from the lives of Ghaznavid poets and short examples from their poems were given. In this study, information about Esterabâdî's life, work and the poets of the Ghaznavid period in his work are given by comparing them with other sources.

Keywords: Ghaznavids, Sultan Mahmud, Esterabâdî, History of Firiştah, Poet and Poetry.

Giriş

Muhammed Kâsım Hindûşâh b. Mevlânâ Gulâmali Hindûşâh Esterabâdî, Ortaçağlarda Deylem Bölgesi'nin şehirlerinden birisi olan Esterabâd'da dünyaya geldi. Doğum tarihi ile ilgili kesin bir bilgi olmamakla birlikte bu hususta 958/1551, 960/1552-1553, 970/1562-1563, 977/1569-1570 ve 978/1570-1571 olmak üzere farklı görüşler mevcuttur¹. Toplam yüz ölçümü 200 km olan Esterabâd kuzeyden Gürgen Nehri, güney ve doğudan Elburz Dağları ve batıdan Mazenderân ile çevriliydi. Ortaçağ coğrafyacıları tarafından Cürcan eyaletine bağlı bir vilayet olarak gösterilen Esterabâd, bütün bölgenin en iyi iklimine sahip güzel bir yer olarak anlatılmaktaydı². Esterabâdî'nin dünyaya geldiği tarihlerde Sâfevî Devleti'ne (1501-1736) bağlı olan şehir halkı iyi, dindâr ve nefesine hâkim olarak değerlendirilmekteydi. Bununla birlikte yine aynı tarihlerde Esterabâd'da Siyâh-puşân ve Sayın Hanîler adlı iki Türkmen grubun sık sık Safevî yönetimine karşı gerçekleştirdiği isyanlar sebebiyle şehirde bir kaos ortamının hâkim olduğu görülmüyordu. Bu isyan hareketleri Şah Abbas'ın (1587-1629) tahta çıkışına kadar devam etmiş, ancak ondan sonra huzur ve güven ortamı sağlanabilmişti³.

Oldukça iyi bir eğitim sürecinden geçtiği anlaşılan Esterabâdî, tarihçiliğinin yanı sıra tıp alanında kitap yazabilecek kadar hekimlik yönünü de geliştirmişti. Ancak ne yazık ki onun dünyaya geldiği şehirde nasıl bir çocukluk hayatı geçirdiği hakkında kaynaklarda bir bilgiye tesadüf edilmemektedir. "Firişte" mahlasının yanı sıra Hindistan'a muhaceretinden ötürü "Garibân" ve "Garibzâde" unvanları ile de bilinen Esterabâdî ilk tahsil hayatını tamamladıktan sonra henüz on iki yaşındayken babası ile birlikte orta Hindistan'ın batı kısmında, Bombay'ın 210 km doğusunda Balaghat Sıradağları'nda yer alan Ahmednagar şehrine gelip yerleşti⁴ (Esterabâdî, 1387, s.25; Bilge, 1989, 171; Britannica, 2014). Buradayken Şeyh Muhammed Mısırî ve Ahmed b. Nasrullah Sindî gibi âlimlerin korumasına mazhar olup kendilerinden ders alan Esterabâdî, daha sonra şehrin Nizamşâhî⁵ hâkimi Murtaza Nizamşâh'ın (1565-1568) sarayına girdi. Bu arada babası Mevlânâ Gulâmali de

- 1 Esterabâdî, Muhammed Kâsım Hindûşâh, *Târîh-i Firişte*, Tash. Muhammed Rızâ Nasırî, Encümen-i Asâr ve Mefâhirî Ferhengî, Tahran 1387, s.24-24; Zebîhullah Safâ, *Târîh-i Edebiyyât der Îrân ve der Kalemrov-i Zeban-ı Fârsî*. 5/3, İntişârât-ı Firdevs, Tahran 1370, s.1709.
- 2 Tahsin Yazıcı, "Esterabâd", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XI, İstanbul 1995, s.437; İbn Havkal, *Sûrat el-Arz (10. Asırda İslâm Coğrafyası)*, Terc. Ramazan Şeşen, Yeditepe Yayınları İstanbul 2014, s.290; Mukaddesî, Muhammed b. Ahmed, *Ahsenü't-Tekâsîm*, Çev. D. Ahsen Batur, Selenge Yayınları İstanbul 2015, s.360; Guy Le Strange, *Doğu Hilafetinin Memleketleri* Haz. Adnan Eskikurt-Cengiz Tomar, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2015, s.462; Gülay Karadağ Çınar, "Esterabâd'da Safevî Hâkimiyetini Tehdit Eden Unsurlar: Siyâh-Puşân ve Sayın Hanî Türkmenleri", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, XXIII/8, 2020, s.109.
- 3 Çınar, "Esterabâd'da Safevî Hâkimiyetini Tehdit Eden Unsurlar", s.109.
- 4 Esterabâdî, *Târîh-i Firişte*, s.25; Mustafa L. Bilge, "Ahmednagar", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, II, İstanbul 1989, s.171; Britannica, T. Editors of Encyclopaedia (2014, September 18). Ahmednagar. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/place/ahmadnagar>.
- 5 Nizamşâhîler 1490-1636 yılları arasında Hindistan'ın Dekken Bölgesi'nde hüküm süren bir hânedanlıktır. Esasen Ahmednagar şehri de bu hânedana mensup Ahmed Nizamşâh tarafından 1495 yılında tesis edilip başkent yapılmıştır (İqtidar Husain Siddiqui, "Nizamşâhîler", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXIII, İstanbul 2007, s.192; Bilge, "Ahmednagar", s.171).

Murtaza Nizamşâh'ın oğlu Mîrân Hüseyin'e Farsça öğretmekle görevlendirildi. Ancak bu göreve getirildikten kısa bir süre sonra öldü ve Esterabâdî genç yaşta öksüz kaldı⁶. Buna rağmen saray içerisinde hızlı bir şekilde temayüz etti ve Murtaza Nizamşâh'ın saray muhafızları arasına dâhil olmayı başardı. Bu arada Nizamşâhîler içerisinde gittikçe körüklenen muhalif unsurlar, nihayet önce Murtaza Nizamşâh'ı daha sonra da yerine geçen oğlu Mîrân Hüseyin'i tahttan indirip öldürünce Esterabâdî bu karışık vaziyetten kurtulmak amacıyla 998/1589-1590 yılında Ahmednagar'ı terk edip Güney Hindistan'da Haydarâbâd'ın batısında bulunan Bîcâpûr'a gitti⁷.

Bu dönemde Bîcâpûr Âdilşâhîlar Devleti'nin elinde bulunmaktaydı. Esasen Âdilşâhîler, Behmenî Devleti'nin (1347-1527) dağılma sürecini iyi bir şekilde değerlendirerek Bîcâpûr'da 1490 yılında bağımsız bir devlet kurmayı başarmışlardı⁸. Esterabâdî'nin asıl hikâyesi de Bîcâpûr'da bulunduğu esnada başlayacaktır. O ilk olarak dönemin Âdilşâhî hükümdarı II. İbrahim b. Âdilşâh'ın (1579-1626) hizmetine girdi. Kendisi de şair olan ve Farsçayı da iyi derecede bilen II. İbrahim sanat ve ilim erbabını himaye etmiş, Bîcâpûr'u kültürel faaliyetlerin merkezi haline getirmişti. Esterabâdî'nin yanı sıra dönemin önemli ilim adamları Muhammed Zuhûr b. Zuhurî ve Melik-i Kûmî gibi şahsiyetler de Âdilşâhî sarayında bulunmaktaydı. Âdilşâhîler II. İbrahim döneminde her bakımdan en parlak dönemlerini yaşamaktaydı⁹.

Bir süre sonra II. İbrahim, *Ravzatü's-Safa*'nın bir nüshasını Esterabâdî'ye vererek ondan Hindistan tarihi ve özellikle Dekken sultanları hakkında bir eser yazmasını istedi. Bu hususta Nizameddin Ahmed Herevî'nin *Tabakât-ı Ekberî*'sinin yetersiz kaldığını da ilave etti. Nihayet 998/1589-1590 yılında Esterabâdî *Târîh-i Firişte*'yi yazmaya başladı. II. İbrahim'in Esterabâdî'den böyle bir kitap yazmasını istemesi onun daha önce de tarih ilmi ile uğraştığını göstermektedir. Nitekim kendisi eserini yazmadan önce çok sayıda tarih kitabı okumuş ve kaynakçasını oluşturmuştur¹⁰. Esterabâdî saray içerisinde çeşitli görevlerde bulursa da yazmaktan geri durmadı, her nerede olursa olsun ve nereye giderse gitsin çalışmalarına devam etti. Nihayet on yedi yıllık bir çalışmanın sonucunda 1015/1606-1607 yılında kitabı tamamlamaya muvaffak oldu. Kendisini bu hususta teşvik eden kişi II. İbrahim'di ve o, *Târîh-i Firişte*'yi tamamladığında Âdilşâhî tahtında hâlâ II. İbrahim bulunmaktaydı. Muhammed Kâsım Hindûşâh Esterabâdî eserini II. İbrahim b. Âdilşâh'a ithaf etti. Bu sebeple *Târîh-i Firişte*'nin bir adı da *Gülşen-i İbrâhimî* oldu¹¹.

6 Sir H.M. Elliot-John Dowson, *The History of India, as Told By Own Historians The Muhammadan Period*. Trübner and Co, Vol. VI, London 1875, s.207.

7 Ahmed Gülçin Me'anî, *Târîh-i Tezkirehâ-yı Farsî*, II, İntişârât-ı Kitabhâne-i Senâî, İrânşehr 1363, s.733.

8 Yusuf Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi*, II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1987, s.437.

9 Cihan Oruç, "Adilşahlar Sultanlığı Üzerine Yazılan Farsça Yerli Vakayinameler, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, CXXVI/249, 2020, s.454.

10 Esterabâdî, *Târîh-i Firişte*, s.25.

11 Safâ, *Târîh-i Edebiyyât*, s.1710.

Târîh-i Firişte bir mukaddime on iki makale ve bir hâtimedden müteşekkildir. Mukaddimedde Hint halkının inanışları ve İslâmiyet'in zuhurundan bahsedilmektedir. Bundan sonraki bölümlerde sırasıyla Lahor sultanları (Gazneliler), Dehli padişahları, Dekken şahları, Gücerât şahları, Malva sultanları, Burhanpûr sultanları, Bengal şahları, Multan şahları, Malabâr emîrleri ve Hind âlimlerinin durumları aktarılır. Hâtimedde ise Hindistan'ın iklim ve coğrafyası hakkında genel bir değerlendirme yapılır¹². Hint kültürü ve tarihinin yanı sıra Hindistan'da İslâmiyet'in ve Türk-İslâm hanedanlıklarının durumu hakkında en önemli eserlerden birisi olan *Târîh-i Firişte*'nin *Gülşen-i İbrâhimî* ve *Nevresnâme* adıyla istinsah edilmiş iki nüshası günümüze ulaşmıştır. Bu eserlerden birincisi 1015/1606-1607; ikincisi ise 1018/1609-1610 tarihlidir¹³.

Zebîhullah Safâ'nın umumî Hint tarihi açısından son derece önemli bir eser olarak tasvir ettiği *Târîh-i Firişte* kendisinden sonra Hint tarihi alanında yazılan birçok kitaba da kaynaklık etmiştir. Hatta Babürlü hükümdarları Şâh Cîhan (1627-1658) ve Aurengzib (1658-1707) dönemlerinde saray mensuplarından birisi olan Rai Bindraban tarafından telif edilen *Lubbu't-Tevârîh-i Hindî* adlı eserin de *Târîh-i Firişte*'nin özeti mahiyetinde olduğu bilinmektedir¹⁴. Bu önemli eser Bombay h.1247, Lucknow h.1281, Lucknow, h.1321 olmak üzere birkaç defa basılmıştır (Me'anî, 1363, s.733). Ayrıca *Târîh-i Firişte*, John Briggs tarafından *History of the rise of the Mohammedan power in India: till the year A.D. 1612* başlığıyla İngilizceye de tercüme edilmiştir. Fakat bu tercümede çokça hatalar bulunmaktadır¹⁵.

Esterabâdî eserini bitirdiği yıl (1015/1606-1607) II. İbrahim Âdilşâh tarafından elçilik görevi ile görevlendirilip Lahor'da henüz tahta çıkmış olan Şâh Cîhan'ı tebrik maksadıyla gönderildi. Onun bundan sonraki hayatı hakkında kaynaklarda bir bilgi bulunmamakla birlikte 1033/1623 yılından sonra vefat ettiği tahmin edilmektedir. Esterabâdî'nin *Târîh-i Firişte*'nin yanı sıra Hint tıbbıyla alakalı olup bir mukaddime, üç bölüm ve bir hâtimedden müteşekkil İhtiyârât-ı Kâsımî (Destûrû'l-etıbbâ) ve İhtiyârüddin ed-Dihlevî'nin *Besâtînü'l-üns* adlı eserinin bir özeti olan *Muhtasâr-ı Besâtînü'l-üns* adlı iki kitabı daha vardır¹⁶. Bu çalışma hazırlanırken *Târîh-i Firişte*'nin Muhammed Rızâ Nasırî tarafından tashih edilen nüshasından istifade edilmiştir.

***Târîh-i Firişte*'de Gazneli Dönemi Şairleri**

Hint kültürü ve inanışı ve Hindistan'da İslâmiyet'in yayılışı ile başlayıp XVII. yüzyıla kadar Hint coğrafyasında hüküm sürmüş devletlerin siyasi tarihini yazan Esterabâdî¹⁷ bunun

12 Esterabâdî, *Târîh-i Firişte*, s.25; Me'anî, *Târîh-i Tezkirehâ-yı Farsî*, s.733; Berna Karagözoğlu, "Hindistan Türk Moğol İmparatorluğu Döneminde Farsça Tarih Yazıcılığı", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, IV/37, 2016, s.362.

13 Sir H.M. Elliot, *Bibliographical Index to The Historians of Muhammedan India*. Babtist Mission Press, I/IV, Calcutta 1849, s.315; Khalık Ahmad Nizami, "Firişte", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XIII, İstanbul 1996, s134.

14 Safâ, *Târîh-i Edebiyyât*, s.1711.

15 John Briggs, *History of The Rise of The Mohammedan Power In India: Till The Year A.D. 1612*. Low Price Publications, Delhi 1997.

16 Safâ, *Târîh-i Edebiyyât*, s.1711; Elliot-Dowson, *The History of India*, s.209; Nizami, "Firişte", s.134.

17 Müslüme Melis Çelikleş, "Hint Tarih Yazıcılığı ve Türk Tarihine Katkıları", *Türk Dünyası Araştırmaları*

yanı sıra kendi zamanına kadar gelmiş geçmiş önemli şairler hakkında da bilgiler vermektedir. Bu bilgiler eserde zaman zaman bir başlık şeklinde zaman zaman da metin içerisine yedirilmiş şekilde bulunmaktadır. Bilhassa dönemde önemli şairler yetişmiş bir hükümdarın siyasî faaliyetleri aktarılırken bu şairlerden herhangi birisine ve şiirinin bir kısmına yer verilmektedir. Eserin Gazneliler kısmında ise *Meşâhîr-i Şu'arâ-yı Âsr-ı Gazneviyye/Gazneli Âsrının Ünlü Şairleri* (غزنویہ عصر شعراي مشاهير) başlığı ile şairlere özel bir bölüm açılmıştır. Bu bölümde Gazneli devri şairlerinden Gadâyir-i Râzî, Üstad Esed-i Tûsî, Minûçeherî Damğânî, Hâkim Unsûrî, Ascedî, Ferrûhî ve Dakîkî'nin hayatlarından kısa kesitler ve eserlerine dair örnekler sunulmuştur. Ancak hemen belirtmek gerekir ki Gazneli şairleri zikredilen isimlerle sınırlı değildir. Nitekim biraz mübalağalı olmakla birlikte Gazneliler döneminde ve bilhassa Sultan Mahmûd zamanında saray şairlerinin sayısının birkaç yüzden fazla olduğu belirtilmektedir¹⁸. Bu bağlamda Ebû'l-Feth Büstî, Ebû'l-Ferec Rûnî ve Mes'ud Sâd Selmân gibi Gaznelilerin önde gelen şairlerine Esterabâdî şairleri aktardığı başlık altında yer vermemiştir. Yine de bunlardan bazılarının metin içerisinde ayrı bir şekilde geçtiğine tesadüf edilmektedir. Mesela Ebû'l-Feth Büstî'nin adı, Emîr Sebüktegin'in Büst şehrini fethetmesi¹⁹ hadisesinde zikredilmektedir. Esterabâdî, şehrin alınmasının en büyük faydalarından birisinin çeşitli ilimlerde, bilhassa inşâ sanatında eşi benzeri olmayan Ebû'l-Feth Büstî olduğunu söylemektedir. Büst'ün eski hâkimi Baytüz zamanında saray kâtipliği görevini yürüten Ebû'l-Feth bir süre sonra Baytüz tarafından saraydan kovulunca Büst şehrini terk ederek inzivaya çekilmiştir. Sebüktegin Büst'ü aldıktan sonra Ebû'l-Feth'in durumundan haberdar olduğu zaman, kendisini davet ederek hil'at giydirmiştir²⁰.

Târîh-i Firişte'de Ebû'l-Feth Büstî ile Sebüktegin arasında geçen başka bir hikâyeden de bahsedilmektedir. Müellif bu bilgileri Utbî'nin *Târîh-i Yeminî*'sinden aldığını da ifade etmektedir. Buna göre Sebüktegin vefatından birkaç gün önce Ebû'l-Feth ile gerçekleştirdiği bir mülakat esnasında kendisine hastalıklar karşısında insanın tıpkı bir koyun gibi olduğunu söylemiştir. Bir kasap bir koyunun yünlerini kırpmak için ilk defa yakalayıp bağladığında koyun öleceğini düşünerek telaşa kapılır ama kasabın işi bitip koyunu serbest bıraktığında rahatlar. İkinci defa kasap onu bağladığında durumu korku ile umut arasındadır. Kasabın

Dergisi, CXX/236, 2018, s.85.

18 Tâhirî Şahab, *Dîvân-i Ustâd Ebû Nazar Abdulaziz b. Mansûr Ascedî-yi Mervezî*, Şirket-i Çaphâne-i Firdevsî, Tahran 1334, s.2.

19 Sebüktegin'in Gazneli tahtına geçtikten sonraki ilk faaliyeti Büst şehrini almak olmuştur. Şehir Togan Tegin adlı bir yöneticinin elinde bulunduğu esnada Sebüktegin harekete geçmiştir. Kendisine karşı mukavemet gösteremeyeceğine kanaat getiren Togan Tegin'in Kirman'a kaçması ile Büst'ün hâkimiyeti Baytüz adlı başka bir yerel yöneticinin aline geçmiş, ancak o da Sebüktegin ile girdiği mücadeleyi kaybedince Gazneliler şehri fethetmeyi başarmışlardır. Bkz. al-Utbî, *Kitab-ı Yamîni*, Terc. James Reynolds, Harvard College Library, London 1868, s.30; Mîrhând, Seyyid Hamîdüddin Muhammed b. Burhânüddin Hâvendşâh b. Kemâlüddin, *Ravzatü's-safâ fî sîreti'l-enbiyâ ve'l-mülûk ve'l-Hulefâ*, IV, Neşr. Abbas Zeryab, İntişârât-ı İlmî, Tahran 1338, s.59; Şebankâreî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Mecmâü'l-ensâb*, Tash. Mîr Hâkim Muhaddis, Müesseset-ü İntişârât-ı Emîr-i Kebîr, Tahran 1376, s.36; Clifford Edmund Bosworth, *The Early Ghaznavids, The Cambridge History of Iran*, IV, New York, 2008, s.166; Muhammad Nazım, *The Life and Times of Sultan Mahmud of Gazna*, Cambridge, 1931, s.30.

20 Esterabâdî, *Târîh-i Firişte*, s.65.

işi bittiğinde de yine rahatlar. Üçüncü olarak bağlandığında bu defa hiçbir şekilde korkuya kapılmayarak güven içerisinde bekler ve nihayetinde kasabın bıçağıyla boğazlanır. İnsanoğlu da her türlü zorluk ve musibet karşısında gururludur, ölümden habersiz yaşar. Ta ki bir anda kaza ilmiği insanın boynuna bağlanır ve ölüm gelir. Müelife göre bu kıssadan Sebüktegin'in ölümüne kadar geçen süre kırk günden fazla değildi²¹.

Şairler başlığında yer almayıp metin içerisinde geçen bir diğer şair Ebû'l-Ferec Rûnî'dir. Eserde onun Sultan İbrahim b. Mes'ud döneminin son vezirlerinden olan Abdulhamîd Ahmed b. Abdussamed için bir kaside yazdığından bahsedilmektedir. Kendisine dair aktarılan bilgilerde ayrıca şu ifadeler yer verilmektedir: *O, Sultan İbrahim'in muasırı olup Sistan kökenliydi. Gaznelilerden bazılarına göre Unsûrî, Ebû'l-Ferec Rûnî'nin müridiydi. Ebû'l-Ferec, Sâmânî ümerasından Ebû Ali Simcûrî zamanında ortaya çıktı ve zikredilen hânedanın meddahı oldu. Şiir ve sanat ilminde oldukça mahir olan Ebû'l-Ferec Rûnî, Âl-i Simcûr tarafından ikramlara mazhar oldu*²².

Ebû'l-Ferec Rûnî'nin hayatı hakkında çok fazla bilgi yoktur. Doğum tarihi de tam olarak bilinmemekle birlikte 1189-1190 yılı olduğu yönünde tahminler vardır. İbrahim b. Mes'ud'a yazdığı övgü dolu kasideler sebebi ile onun döneminde şöhret bulduğu kabul edilir. Ancak daha öncesinde de Sultan İbrahim'in oğlu olup Hindistan valisi Seyfûddeve Mahmûd'un Lahor'daki sarayında kaldığı ve adını duyurmaya başladığı bilinmektedir. Şairin 1115 yılından sonra vefat ettiği yönünde varsayımlar bulunmaktadır²³.

1. Gadâyir-i Râzî

Târîh-i Firişte'de Gazneli dönemi şairlerinden ilk olarak Gadâyir-i Râzî'ye yer verilmiştir. Şair hakkında şu ifadeler kullanılmıştır. *Gazneli döneminin ünlü şairlerinden birisi Gadâyir-i Râzî'dir. Sultan Mahmûd döneminde Rey vilayetinden Gaznin'e gelerek sarayda şairlerle münazaralarda bulunmuştur. Padişaha övgüler dizen şair bu kasideyi söyleyip dört bin dirhemlik ödülü kazanmıştır*:

Nazım

Eğer büyüklük makam ile makam da mal ile elde edilirse bana bak ve cemal ile kemalin birleştiğini gör.

Ben her beytin başına söyledi diye yazarların kıyamete kadar övüneceği kimseyim.

*Eşi ve benzeri olmayan Allah iki cihanı aynı anda yaratmamakla doğru bir iş yapmıştır*²⁴.

21 Esterabâdî, *Târîh-i Firişte*, s.70.

22 Esterabâdî, *Târîh-i Firişte*, s.118.

23 Rıza Kurtuluş, "Rûnî", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXVI, İstanbul 2008, s.245; M. Siddiqi, "Abu'l-Faraj Rûnî", *Encyclopædia Iranica*, I/3, 2014, s. 283-284.

24 Esterabâdî, *Târîh-i Firişte*, s.98-99.

اگر مراد به جاه اندرست و جاه مال مرا به بین که ببینی جمال را به کمال
من آن کسم که به من تا به حشر فخر کنند هر آن که بر سر یک بیت من نویسد قال
صواب کرد که پیدا نکرد هر دو جهان یگانه داور دادار بی نظیر و همال

Gadâyir-i Râzî Ebû Zeyd Muhammed b. Ali, V/XI. yüzyılda yaşamış İranlı şairdir. Rey şehrinin yerlilerinden birisi olduğu bilinmektedir. Büveyhî şairlerinden birisi olarak zikredilmesi onun, Sultan Mahmûd'un 1029 yılında Rey'i Büveyhîlerden alması sonucu Gazne'ye geldiğini ortaya çıkarmaktadır. *Tezkiretü 'ş-Şûârâ'* da şairlerin büyüklerinden olduğu, Sultan Mahmûd zamanında yaşadığı bildirilen Gadâyir-i Râzî'nin şairlikte hususiyetle iğrak ve itikat sanatını kullandığı ve diğer şairlerin de kendisinin bu yönünü kabul ettiği ifade edilmektedir²⁵. Muhammed Avfi onun Irak şairlerinin prensi ve soylularının lideri olduğunu nakletmektedir²⁶. Gadâyir-i Râzî'nin Gazneli Mahmûd'u övmek için kaleme aldığı kaside günümüze ulaşmıştır. Kendisinin 426/1034-1035 yılında öldüğü söylense de bu tarihin tam olarak doğruluğu kanıtlanamamıştır²⁷.

2. Üstad Esedî-i Tûsî

Gazneli şairleri arasında ikinci sırada yer alan Esedî-i Tûsî için şu ifadeler yer almaktadır: *Sultan Mahmûd zamanında Horasan şairleri fırkasının üstadı idi. Defalarca şehnâme yazma görevi kendisine verilmek istenmiş ancak yaşlılık ve halsizliğini bahane ederek kabul etmemiştir. Onun dîvanı meşhur değildir ve mecmualarda şiirleri yer almamaktadır. Ta ki tamamlanincaya kadar Fridevsî'yi Şehnâme'yi yazması konusunda teşvik etmiştir. Firdevsî Gaznin'den kaçıp Tûs'a, oradan Rüstemdâr'a ve Tâlekan'a ve sonra tekrar Tûs'a geldiği zaman ölüm vakti yaklaşıyordu. Esedî'yi çağırıp şöyle söyledi: Ölüm vakti geldi ve Şehnâme'nin tamamlanması için çok az kaldı. Kimse yok ki geri kalan kısmını nazmetsin. Esedî, ey evlat, üzülmeye. Eğer hayatta kalırsam ben tamamlayacağım, dedi. Firdevsî, ey Üstâd sen yaşlısın bu işi tamamlamak senin için müşküldür, deyince Esedî inşallah olur dedi. Hemen başlayıp Arapların Acem'i fethinin başlangıcından sonuna kadar olan dört bin beyitlik kısmı nazmetti. Bu sırada Fridevsî hâlâ hayattaydı. İşin tamamlandığını görünce Üstâd'ın zihnini takdir etti. Esedî münazaraları gayet güzel söylediler. Bu iki beyit şebirûz münazarasındandır:*

Nazım

Şebirûzun birbirine söylediği hücceti dinle,

*Bu, gönülden gam ve kederi uzaklaştıran sergüzeştir*²⁸.

بشنو از حجت و گفتار شب و روز به هم سر گذشتی که ز دل دور کند شدت غم

EbûNasrAlib.Ahmedet-TûsîilkdönemGazneli şairlerinden olupsoyuAcemkrallarına dayanmaktadır. Şairlikten başka iyi bir dilbilimci ve müstensih olduğu da bilinmektedir.

-
- 25 Devletşâh, *Tezkire-i Devletşah*, I, Çev. Necati Lügal, Çev. Kervan Yayın ve Kitapçılık Neşriyat, Ankara 1977, s.66-67.
26 Muhammed Avfi, *Lübâbü'l-Elbâb*, II, Tash. Edward G. Browne, Brill, Leyden 1903, s.59.
27 François de Blois, *Ġazâ'erî Râzî*, Abû Zayd Moḥammad, Encyclopedia Iranica, Vol. X/4, 2012, s. 354.
28 Esterabâdî, *Târih-i Firişte*, s.99.

Esedî onun lakabı ya da mahlasıydı. Hayatı hakkında çok fazla bilgi yoktur. 399/999-1000 yılında Horasan'ın Tûs şehrinde dünyaya geldiği ve ilk yirmi yılını burada geçirdiği bilinmektedir²⁹. Şairin Firdevsî'nin hocası olduğu rivayet edilmektedir. Şehnâme'nin dört bin beyitlik kısmını tamamladığı *Mecma'ü'l-Füsehâ*'da da zikredilmektedir. Büveyhîler zamanında dünyaya gelen *Esedî Tûsî* daha sonra Gaznelilere intisab etmiştir. Gaznelilerden ayrıldıktan sonra ilk olarak Irak ve Azerbaycan'a gitmiştir. Ardından Nahcivan'a giden *Tûsî* burada *Gerşaspnâme* adlı eseri tamamlayıp Nahcivan hükümdarı Ebû Dülef'e ithaf etti³⁰. Bir süre sonra Şeddâdîlerin Ani hükümdarı Minüçehr b. Şâver'in yanına gitti. Bu hükümdar için de yay ve mızrağın münazarasını yazdı. *Esedî Tûsî*'nin 465/1073'de öldüğü bilinmektedir. İran ve Arap edebiyatını iyi bilen *Esedî* dindar, duygulu ve hayal gücü geniş bir şairdi. *Esedî*'nin üç eserinden *Kasâ'id-i Münazara* Ebû Dülef ve Minüçehr b. Şâvur'u³¹ övmek için kaleme alınmıştır ve dört kasideden müteşekkildir. *Gerşaspnâme* adlı eseri İran millî destanlarından ve Şehnâme'den sonra ikinci sırada yer almaktadır. *Lügât-ı Fürs* adlı eseri ise Farsça'nın en eski sözlüklerindedir ve Erdeşîr b. Deylemsipâr-ı Necmî adlı bir şaire ithaf edilmiştir³².

3.Minüçehrî Damğânî

Esterabâdî eserinde Minüçehrî Damğânî için çok kısa bilgi aktarmıştır: *Aslen Belh'lidir. Sultan Mahmûd zamanında Gaznin'de bulunmuştur. Gayet zengin ve mülk sahibiydi. Onun muma hitaben yazmış olduğu bir kasidesi bulunmaktadır. Başlangıcı şu şekildedir:*

Beyit

*Ey canını başının ortasına koymuş olan, bizim cismimiz ruhumuzla var olur, senin canın bedeninde yaşıyor*³³.

ای نهاده در میان فرق جان خویشتن جسم ما زنده به جان و جان تو زنده به تن

Fars edebiyatının önde gelen şairlerinden birisi olan Minüçehrî'nin tam adı Ebû'n-Necm Ahmed b. Kavs b. Ahmed'dir³⁴. Tam olarak hangi tarihte dünyaya geldiği bilinmemekle birlikte X. yüzyılın sonları ile XI. yüzyılın başlarında doğmuş olabileceği yönünde tahminler bulunmaktadır. Devletşâh *Tezkiretü's-Şûârâ*'da onun Belh vilayetinde dünyaya geldiğini, Gazne'de bulunduğunu, bu sebeple Sultan Mahmûd'un şairleri arasında sayıldığını ifade etse de³⁵ kendisi bir beytinde Damğânlı olduğunu bildirmektedir³⁶. Küçük yaşlardan itibaren Arapça ile meşgul olan Minüçehrî Damğânî bu dilin gramer yapısına vakıf olmuştur. Şairliğin yanı sıra astronomi, tıp, musiki ve mitoloji alanlarında da eğitim gördüğü bilinmektedir. Zebîhullah Safâ'ya göre Minüçehr, şairin lakabıdır ve o bu lakabını

29 Dj. Khaleghi-Motlagh, "Asadî Tusi", *Encyclopædia Iranica*, II/7, 2011, ss. 699-700.

30 Rızâ Kulihân Hidâyet, *Mecma'ü'l-Füsehâ*, I, İntişârât-ı Emîr-i Kebî, Tahran 1381, s.393.

31 *Esedî Tûsî* ve Şeddâdî emîri Minüçehr b. Şâvûr münasebeti için bkz. Nevzat Keleş, "Şeddâdîler Devrinde İlim ve Kültür Hayatına Tesir Eden Şair ve Âlimler", *Tarih Okulu Dergisi*, 8/XXIV, 2015, s.7-8.

32 Orhan Bilgin, "Esedî-i Tûsî", *DİA*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XI, İstanbul 1995, s.370.

33 Esterabâdî, *Târih-i Firişte*, s.100.

34 Avfî, *Lübâbü'l-Elbâb*, II, s.51.

35 Devletşâh, *Tezkire-i Devletşah*, I, s.74-75.

36 Sadık Armutlu, "Arap Şiirini Fars Şiirine Taşıyan Aykırı Bir Şair: Menüçehri-yi Dâmgânî", *Doğu Esintileri*, 2017, s.67.

intisab etmiş olduğu Ziyârî hükümdarı Emîr Felekü'l-Meâlî Minûçeher b. Kâbus Veşmgîr'e nisbetle almıştır³⁷.

Minûçeherî Damğânî hakkında bir makale kaleme alan Sadık Armutlu, kaynaklarda kendisine atfedilen *şest-gele/ altmış sürü sahibi* lakabının gerçeği yansıtmadığını ifade etmektedir. Armutlu'ya göre bu durum bir karışıklıktan ileri gelmektedir. Esasen zikredilen lakabın asıl sahibi *Râhatu's-Sudûr*'un yazarı Râvendî'nin yaşlı bir çağdaşı olan Emîru's-Şu'arâ Ahmed b. Menûçihri-i Şast-gele idi. Muhtemelen her iki şairin adının Ahmed olması ve birinin mahlası ile diğerrinin baba adının benzermesi böyle bir karışıklığa sebebiyet vermişti³⁸.

Minûçeherî Damğânî için Gazneli döneminin en önemli şairlerinden Unsûrî'nin şakirdi olduğu ifade edilse de o, yazmış olduğu şiirlerde anlatımındaki zarafet ve belagatinin güçlü olması sebebi ile ustasını geçmiştir³⁹. Avfi'ye göre Minûçeherî Damğânî doğuştan parlak bir zekâyâ sahipti. Henüz küçük yaşta şiir yeteneği ortaya çıkmıştı. Karşısında okunacak şiirin her türüne hazırlıksız olarak cevap verebiliyordu⁴⁰. Bir müddet Ziyârî sarayında Menûçeher b. Kâbûs'un yanında kalan şair günümüze kalan üç bin beyitlik divanında bu hükümdarı öven beyitler de kaleme almıştır. Ziyârî sarayından 411/1020 yılında ayrılan şair Rey şehrine giderek bir müddet de burada kalmış ardından Sultan Mes'ud'un isteği üzerine Gazne'ye gelmiştir. Gazneli saray şairlerinin kendisine zorluk çıkarmalarına rağmen o Sultan Muhammed b. Mahmûd zamanında itibar kazanarak tarhanlık mevkiine yükselmiştir. Divanında 430/1038-1039 yılından sonrasına dair bir kayıt bulunmaması hasebiyle bu tarihten sonra öldüğü şeklinde tahmin yürütülmektedir⁴¹.

4.Hâkim Unsûrî

Hakkında diğerr şairlere göre nispeten biraz daha ayrıntı verilen Unsûrî *Târîh-i Firişte*'de şu şekilde yer bulmuştur: *Sultan Mahmûd dönemi şairlerinin lideriydi. Onun şairlikten başka birçok fazileti vardı. Derler ki Sultan Mahmûd'un huzurunda her zaman dört yüz şair bulunurdu. Herkes (bütün şairler) onun müridliğini kabul etmişti. Nihayet kendisine memleketin melikü's-şuârâlığı fermanı verildi. Ayrıca şairlerin şiirlerini ilk olarak Unsûrî'ye arz etmesi, ondan sonra Unsûrî'nin sultana ulaştırması hükmedildi. Onun, Sultan Mahmûd'un savaşılarının toplanıp nazmedildiği uzun bir kasidesi de vardı. Rivayet ederler ki sultan sarhoş olduğu bir gece Ayaz-ı Hâss'in daha güzel görünen çehresine başka bir gözle baktı. Ansızın bürhân-ı şeriat ona seslendi: Ey Mahmûd, sen aşkla zinayı/ sefahati birbirine karıştırıyorsun. Sultan kendine gelince o imana hâlel getiren zülfünü kesmesi için Ayaz'a bir bıçak verdi. Ayaz nereden, dedi. Sultan kökünden diye cevap verdi. Emir yerine getirildi. Bu emre uyması sultanı daha çok aşka getirdi. Aynı gece (ona) çokça mücevher verip sarhoş bir şekilde uykuya daldı. Sabah olup uyandığında yaptığından çok*

37 Zebihullah Safâ, *Târîh-i Edebiyyât der İrân ve der Kalemrov-i Zeban-ı Fârsî*. I, Tahran 1351, s.581; Bedî'üz zamân Furûzânfer, *Târîh-i edebiyât-ı İrân*, Tahran 1386, s.138.

38 Armutlu, "Menûçihri-yi Dâmgânî", s.68.

39 Hidâyet, *Mecma'ü'l-Füsehâ*, III, s.1907-1908.

40 Avfi, *Lübâbü'l-Elbâb*, II, s.53.

41 Ahmet Ateş, "Menûçihri", İA, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, VIII, 1971, s.340; Rıza Kurtuluş, "Menûçihri", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXIX, 2004, s.156-157.

pişman oldu. Oturup kalktı, konuşacak kimseyi bulamadı. Hâcib Ali, Unsûrî'ye içeri girip kendini göster dedi. Unsûrî içeri geldi. Sultan onu görünce başıma gelenleri görüyorsun, bunun için bir şeyler söyle dedi. Unsûrî birdenbire şöyle söyledi:

Rubâî

Bugün yârin zülfü kesildi, üzüntüye kapılmaya mahal yok.

Hareket zamanı, eğlence zamanı, şarap içip süslenme zamanı.

امروز که زلف یار در کاستن است چه جای به غم نشستن بر خاستن است
روز طرب و نشاط و می خواستن است کاراستن سرو ز پیراستن است

Bu sözler sultanın hoşuna gitti ve üç defa ağzının mücevherle doldurulmasını emretti. O an şarkıcıları çağırıldı ve şarap içmek için oturdu. Unsûrî 431/1040 yılında vefat etti⁴².

Gazneli sarayının en görkemli simalarından biri olan Ebû'l-Kâsım Hasan b. Ahmed Unsûrî-yi Belhî 350/961 yılında Belh şehrinde dünyaya gelmiştir. Önce ticaretle uğraşan babasını ve daha sonra annesini kaybeden şair, küçük yaşta yetim kalmıştır. Baba mesleğini sürdürmek istese de zamanın koşulları sebebi ile bu işi bırakmış ve ilimle uğraşmaya başlamıştır. Eğitim hayatından sonra şairliğe yönelen Unsûrî'ye Ebû'l-Ferec Seczî hocalık yapmıştır⁴³.

Üç Gazneli hükümdarı zamanında yaşayan Unsûrî ilk olarak Sultan Mahmûd'un kardeşi Nasr'ın takdirini kazanarak saraya girmeyi başarmıştır. Bundan sonra kısa bir süre içerisinde temayüz eden şair Sultan Mahmûd'un nedimi ve sarayın da *melikü's-şuârâ*'sı⁴⁴ olmayı başarmıştır⁴⁵. Devletşâh onun faziletlerinden bahsederken güneşten daha parlak olduğunu ve bazılarının onu hâkim olarak gösterdiklerini ifade etmektedir. Sadece Sultan Mahmûd'un savaşlarını anlattığı yaklaşık yüz seksen beyitlik bir kasidesi vardır. Sarayın diğer şairlerinin her gün onun meclisine geldikleri bilinmektedir⁴⁶. Sultan Mahmûd için *kemal güneşi olan Horasan'ın hükümdarı Allah izzet ve celali kendisine vakfetmiş* şeklindeki övgüleri ile maddi ve manevi olarak zenginleşmiştir. Bazı rivayetlerde şairin dört yüz altın kemerli kölesinin olduğu ve evindeki eşyaların da altın ve gümüşten olduğu söylenmiştir. Sünnî inancına sahip olan şair eserlerinde âlimlerden ve din adamlarından örnekler vermiştir. Kendisinin yardımsever, merhametli ve yüksek yaradılışlı bir âlim olduğu da

42 Esterabâdî, *Târîh-i Firişte*, s.100.

43 Ebbâs Mihrîn, *Târîh-i Zebân-i Edebiyyât-i İrân der Asr-i Sâmaniyyân ve Gazneviyyân*, İntişârât-i Mânî, İsfehân 1352, s.93; Mitat Çekici, "Gazneli Sarayının Meddahı 'Unsûrî-yi Belhî'", Afganistan-İran-Tacikistan Dil ve Edebiyat Yazıları, Ed. İsmail Söylemez, Demavend Yayınları, İstanbul 2021, s.235. (231-243)

44 Şaire ilgi ve itibarın bir tezahürü olan *melikü's-şuârâ* ya da diğer adıyla *emî-rü's-şuârâ* unvanının Türk devletlerinin saraylarında bulunan bazı şairler için kullanıldığı görülmektedir. Türk Hakanlığı/Karahanlılar döneminde, Hızır Han b. İbrahim'in sarayında bulunan Am'ak-i Buhârî, Gazneliler zamanında Sultan Mahmûd'un şairi Unsûrî, Melikşâh ile Sencer'in şairi Mu'izzî bu unvanı almıştır. Bkz. Ahmet Kartal, "Karahanlı, Gazneli ve Selçuklu Saraylarındaki Edebî Faaliyetler Üzerine Düşünceler", *Bilgi*, XVII, 2001, s.57.

45 Mehmet Atalay, "Unsûrî", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XLII, 2012, s.162-163.

46 Devletşâh, *Tezkire-i Devletşâh*, I, s.78-79.

söylenmektedir⁴⁷. Sultan Mahmûd'un vefatından sonra sırasıyla tahta geçen Muhammed b. Mahmûd ve Mes'ud b. Mahmûd meddahlık yapan Unsûrî, Ms'ud'un iktidarının son yıllarında 432/ 1040-1041'de vefat etmiştir⁴⁸.

5. Ascedî

Esterabâdî'nin hakkında oldukça kısıtlı bilgiler aktardığı bir diğer şair Ascedî'dir. *Târîh-i Firişte*'de onunla ilgili şu ifadeler yer almaktadır: *Aslen Merv'lidir. Mükemmel kasideleri vardır. Unsûrî'nin müridi ve Sultan Mahmûd'un meddahıdır. Bu kaside onundur:*

Nazım

Şah Somnat'a sefere çıktığı vakit, mucizelerle yüceltti kendi işini.

تا شاه خردهبين سفر سومنات کرد کردار خویش را علم معجزات کرد

Onun divanı çok fazla bilinmemektedir. (Ama) bu rubâîsi meşhurdur.

Sürekli şarap içmeye ve şarap kadehi hakkında konuşmaya tövbeler olsun,

Gerdanı gümüş gibi güzellerin aşkına tövbeler olsun⁴⁹.

از شرب مدام و لاف مشرب توبه وز عشق بتان سيم غيغب توبه

Tam adı Hakîm Ebû Nazr Abdulaziz b. Mansur olan Ascedî, bu eserde olduğu gibi Avfî'nin *Lübâb*'ında⁵⁰ da Mervezî lakabı ile geçse de bu hususta çelişkili ifadeler yer almaktadır. Mesela Devletşâh onun Heratlı olduğunu ileri sürmektedir ve yine aynı müellife göre Ascedî, Unsûrî'nin talebelerindendir⁵¹. Bu hususta *Mecma'ü'l-Füsehâ*'da ise Unsûrî, Ferrûhî ve Firdevsî'nin akranı olduğu bildirilmektedir.⁵² Belagat semasının yıldızı ve Merv şehrinin gururu şeklinde övgülere mazhar olan Ascedî-yi Mervezî uzun bir hayat sürmüştür. Cismani lezzetlere ve nefsanî isteklere ilgi duyan şairin daima eğlenceye meylettığı ifade edilmektedir. Sultan Mahmûd'un saray şairleri arasında dâhil olmadan önce maddî açıdan sıkıntılı zamanlar geçiren Ascedî bu durumunda kendisine yardımcı olmayan arkadaşlarına serzenişte bulunmuştur. Ancak saraya girdikten sonra ömrünün sonuna kadar varlıklı bir hayat yaşamıştır. Muizzî Divanı'nda Horasan reisinin yanında Çağrı ve Mevdûd dönemini övdüğü için eleştirilere maruz kalan Ascedî için Muizzî "aç gözlülüğünden dolayı babanın meclisinde Çağrı ve Mevdûd zamanına övgüde bulundu" demiştir⁵³. Ölüm tarihi ile ilgili de çok net bilgiler bulunmamakla birlikte bu hususta 432/1040 olduğu yönünde yorumlar

47 Gülseri Okudan, *Afganistan ve Hindistan Fatihî Sultan Gaznelî Mahmûd*, İksad, Ankara 2020, s.137-174; Mehmet Atalay, *İran Edebiyatı Tarihi Başlangıçtan Gaznelîlere Kadar*, Demavend Yayınları, İstanbul 2014, s.156.

48 Çekici, "Unsûrî-yi Belhî, s.236; İzzettullah Zeki, *Gaznelî Mahmud'un Dinî Siyaseti*, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2018, s.166.

49 Esterabâdî, *Târîh-i Firişte*, s.100-101.

50 Avfî, *Lübâbü'l-Elbâb*, II, s.50.

51 Devletşâh, *Tezkire-i Devletşah*, I, s.81-82.

52 Hidâyet, *Mecma'ü'l-Füsehâ*, II, s. 1250.

53 Gökhan Gökmen, "Emîrüşşü'Arâ Mu'İzzî Dîvânında Farsça Şiir Söyleyen Şairlerin Yeri", *Nüşa*, XLVI, 2018, s.118.

bulunmaktadır⁵⁴.

6. Ferrûhî

Esterabâdî Sultan Mahmûd'un şairlerinden Ferrûhî hakkında şu malumatı vermektedir: Unsûrî'nin talebesidir. Babasının Sistân valisi Emîr Halef'in kölesi olduğu rivayet edilir. Ferrûhî Sistân köylülerinden bir çiftçinin hizmetine girdi. Her yıl iki yüz kil ve yüz dirhem kazanıyordu. Ondan sonra Emîr Halef'in kölelerinden bir kız isteyince masrafları ziyadeleşti. Bu durumu çiftçiye anlatıp kendisine üç yüz kil ve yüz elli dirhem vermesini istedi. Çiftçi "sen bundan daha fazlasını hak ediyorsun ama benim buna gücüm yok" dedi. Çaresiz kalan Ferrûhî, Sultan Mahmûd Gaznevî'nin yeğeni Ebû'l-Muzaffer'in yanına gidip bu mükemmel kasideyi söyledi ve karşılığında hil'at ve bol miktarda para aldı:

Nazım

Çimenler yağmur bulutlarıyla örtüldüğü zaman, dağ başları türlü çiçeklerden yedi renkli perneyan kumaşına bürünür.

Yerde ahû gibi miskler doğar, söğüt ağacı tûtî kanadı gibi yapraklarla örtülür.

تا پرند نیلگون بر روی پوشد مرغزار پر نیان هفت رنگ اندر سر آرد کوهسار
خاک را چون ناف آهو مشک زاید بی قیاس بید را چون پر طوطی برگ روید بی شمار

Daha sonra Sultan Mahmûd'un yanına giderek yüksek makamlara geldi. Öyle ki arkasında yirmi altın kemerli kölesi at sürüyordu⁵⁵.

Sultan Mahmûd'un önemli kaside şairlerinden bir tanesi de Ebû'l-Hasen Ali b. Culûg Ferrûhî'dir. Doğru tabiatlı ve akıselim bir kişiliğe sahip olan Ferrûhî için Reşidüddin Vatvat'ın "Arapların Mütenebbî'si mevkiindedir" dediği rivayet edilmektedir. Devletşâh onun Tirmizli olduğunu söylese de⁵⁶ bu bilgi hatalıdır. Ferrûhî Sistân'da doğup büyümüştür⁵⁷. İlk gençlik yıllarında maddi açıdan sıkıntılı bir süreç geçiren şair bir çiftçinin hizmetine girerek yıllık belli bir ücret karşılığında çalışmıştır. Ancak evlenmek istediği zaman geldiğinde aldığı ücretin az olması sebebiyle çiftçinin yanında ayrılarak şiirleri ile intisab edeceği birisini aramaya koyulmuştur. Bu kişi Sultan Mahmûd'un yeğeni Ebû'l-Muzaffer olmuştur. Sonraki süreçte Gazneli sarayına giden Ferrûhî kısa süre içerisinde zenginleşmiştir. Ancak Semerkand'a gerçekleştirdiği bir yolculuk esnasında haydutlar tarafında soyulan Ferrûhî servetinin büyük bir kısmını kaybedince tekrar yoksulluk içine düşmüştür. Yaşadığı süre boyunca Gazneli sarayında kalan şairin 429/1029-1030'da vefat ettiği bilinmektedir⁵⁸.

54 Avfî, *Lübâbü'l-Elbâb*, II, s.50; Soner İşimtekin, "Gazneli Mahmûd'un Saray Şairlerinden Ascedî-yi Mervezî", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, XLIII, 2019, s.55-56. (53-68)

55 Esterabâdî, *Târih-i Firişte*, s.100-101.

56 Devletşâh, *Tezkire-i Devletşah*, I, s.91.

57 Safâ, *Târih-i Edebiyyât*, I, s.541.

58 Avfî, *Lübâbü'l-Elbâb*, II, s.47; Tahsin Yazıcı, "Dakîkî", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, VIII, 1993, s.410-411; Mahmut Caduk, "Gazneliler Devleti'nin Saray Şairi Ferruhî-i Sîstânî'nin Şiirlerinde Gazneli Mahmûd'a Yönelik Dinî Muhtevalı Övgüler", *İrtad*, VII, 7, 2021, s.79; Asuman Gökhan, "Sultan Mahmûd'un Son Yolculuğuna Bir Ağıt", *İ.Ü. Şarkiyat Mecmuası*, XXXIII, 2018, s.2.

7.Dakîkî

Gazneli dönemi şairleri arasında zikredilen son kişi Dakîkî'dir: *Sultan Mahmûd döneminin en eski şairlerinden birisidir. Şehnâme'ye ilk olarak o başlayıp binden fazla beyit yazmıştır. Ancak eser Firdevsî tarafından tamamlanmıştır. Bu kıt'a onun şiirlerindedir.*

Kıt'a

Buraya geç kaldım hakir oldum, sevgili daima burada olmaktan hakir oldu

*Suyun uzun süre havuzda kalıp durgunluğundan bulanıklaşması gibi*⁵⁹

به اینجا دیر ماندم خوار گشتم عزیز از ماندن دایم شود خوار

چو آب اندر شمر بسیار ماند عفونت گیرد از آرام بسیار

Dakîkî *Târîh-i Firişte*'de Gazneli şairleri arasında gösterilse de doğup büyüdüğü tarihler onun Gazneli değil Sâ mânî dönemi şairlerinden birisi olduğunu göstermektedir. *Şehnâme*'yi ilk yazmaya başlayan şair olarak hakkında aktarılan bilgiler, aynı adla başka bir Dakîkî'ye işaret edilmediğini göstermektedir. Tam adı Ebû Mansûr Ammar b. Muhammed b. Ahmed olan şairin doğu yeri ile ilgili ihtilafli bilgiler bulunmaktadır. Avfi onun Tûs şehrinde olduğunu ifade ederken⁶⁰ Rızâ Kulhân Hidâyet Mervî nisbesini kullanmakla birlikte Belh ya da Semerkant'lı olabileceğini ifade etmektedir⁶¹. Doğduğu yer kadar doğum tarihinde de bir kesinlik söz konusu değildir. Ancak IV/X. yüzyılın ilk yarısının ortalarında dünyaya gelmiş olabileceği ihtimali üzerinde durulmaktadır⁶². Mansûr b. Nûh zamanında saray şairleri arasına dâhil olan Dakîkî hükümdarı için övgü şiirleri yazmıştır. Şair, adındaki Dakîkî nisbesini Arapçada «un satan, değirmenci» anlamlarına gelen Dakik kelimesinden almaktadır. Doğum tarihinde olduğu kadar ölüm tarihi hususunda da ihtilafli bilgiler vardır. Genç yaşta kendi kölesi tarafından bir suikast sonucu öldürülmüş olmasından hareketle bu tarihlendirmenin 365-370/975-980 yılları arasında olabileceği kaydedilmektedir⁶³. Öte yandan 387/997 yılında vefa eden Sâ mânî emîri Nûh b. Mansûr'un çağdaşı olduğunu söylemesi bu husustaki çelişkili ifadeleri arttırmaktadır⁶⁴. Sonuç olarak en geç 390/1000 yılında ölmüş olması ihtimal dâhilinde olsa bile yine onu *Târîh-i Firişte*'de geçtiği gibi Sultan Mahmûd'un saray şairleri arasında göstermek imkânsız görünmektedir.

Sonuç

Deylem Bölgesi'ne bağlı Esterâbâd şehrinde dünyaya gelen Muhammed Kâsım Hindûşâh Esterabâdî'nin doğum tarihi tam olarak belli olmasa bile 958-978/1551-1571 yılları arasında olması muhtemeldir. İlk çocuklu çağını ve ilk eğitimini doğduğu yerde tamamladıktan sonra babası ile birlikte Hindistan'a gitmiştir. Esterabâdî lakabının yanı sıra bu göç "garibân" ve "garibzâde" olarak da bilinmektedir. Önce Nizamşâhîlerin ve daha

59 Esterabâdî, *Târîh-i Firişte*, s.100-101.

60 Avfi, *Lübâbü'l-Elbâb*, II, s.11.

61 Hidâyet, *Mecma'ü'l-Füsehâ*, II, s. 792.

62 Nimet Yıldırım, "Dakîkî-yi Tûsî (366/976)", *Doğu Esintileri*, 2016, s.16-17.

63 Yıldırım, "Dakîkî-yi Tûsî", s.18.

64 Hândmîr, *Gıyâsüddîn Hândmîr b. Hâce Hümâmüddin Muhammed b. Hâce Celâlüddin Muhammed, Târîhu Habibi's-Siyer fî Ahbâr-ı Efrâd-ı Beşer*, II, Kitabhâne-i Hayyâm, Tahran 1333, s.368.

sonra da Âdilşâhîlerin hizmetinde bulunan Esterabâdî'nin oldukça iyi bir eğitim sürecinden geçtiği anlaşılmaktadır.

Esterabâdî Âdilşâhî hükümdarı II. İbrahim b. Âdilşâh'ın isteği üzerine *Târîh-i Firişte*'yi yazmaya başlamış ve bu eseri on beş yıllık bir çalışmanın sonucunda 1015/1606-1607 yılında tamamlayarak zikredilen hükümdara ithaf etmiştir. Bir mukaddime on iki bölüme ve bir hatimeden müteşekkil olan bu eser Hindistan tarihi açısından bir genel tarih mahiyeti taşımaktadır. Gazneliler, Dehli padişahları, Dekken şahları, Gücerât şahları, Malva sultanları, Burhanpûr sultanları, Bengal şahları, Multan şahları, Malabâr emîrleri ve Hind âlimlerinin durumları *Târîh-i Firişte*'nin muhtevasında bulunmaktadır. Müellifin bundan başka Hint tıbbıyla alakalı olup bir mukaddime, üç bölüm ve bir hâtimeden müteşekkil İhtiyârât-ı Kâsımî (Destûrî'l-etıbbâ) ve İtiyârüddin ed-dihlevî'nin *Besâtînü'l-üns* adlı eserinin bir özeti olan *Muhtasâr-ı Besâtînü'l-üns* adlı iki kitabı daha vardır.

Târîh-i Firişte'nin ilk kısmında yer alan Gazneliler Devleti'nin siyasî tarih kısmı anlatılırken zaman zaman bu dönemde yaşamış olan şairlere de yer verilmiştir. Sultan Mahmûd dönemi siyasî faaliyetlinin sonunda ise sadece bir kısım şairlere ve şairlerinden örneklere yer verilmiştir. Elbette ki Gazneliler zamanında yaşamış şairlerin tamamına burada yer verilmemiştir. Zikredilen şairler Gadâyir-i Râzî, Üstad Esed-i Tûsî, Minûçehrî Dâmgânî, Hâkim Unsûrî, Ascedî, Ferrûhî ve Dakîkî'dir. Bunların yanı sıra metin içerisinde Ebû'l-Feth Büstî ve Ebû'l-Ferec Rûnî'nin ismine de tesadüf edilmektedir.

Bu şairler anlatılırken ilk olarak kendilerine dair doğum yerleri, meziyetleri ya da saraydaki konumlarına dair çok kısa bilgiler aktarılıp ardından şairlerine dair yine kısa örnekler sunulmuştur. Unsûrî haricinde hiçbir şairin doğum ya da ölüm tarihi ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Şairler hususunda aktarılan bazı bilgilerin hatalı olduğu anlaşılmaktadır. Mesela en geç 389/999-1000 yılında ölmüş olan Dakîkî için Sultan Mahmûd'un saray şairlerini biri olduğu yönünde yanlış bilgi verilmektedir. Esterabâdî'nin bu kısmı yazarken Devletşâh'ın *Tezkiretü'sh-Şuâra* adlı eserinin etkisi altında kaldığı düşünülmektedir.

Kaynakça

al-Utbî, *Kitab-ı Yamını*, Terc. James Reynolds, Harvard College Library, London 1868.

Armutlu, Sadık, "Arap Şiirini Fars Şiirine Taşıyan Aykırı Bir Şair: Menûçihri-yi Dâmgânî", *Doğu Esintileri*, 2017, ss.65-146.

Atalay, Mehmet, "Unsûrî", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XLII, 2012, s.162-163.

Atalay, Mehmet, *İran Edebiyatı Tarihi Başlangıçtan Gaznelilere Kadar*, Demavend Yayınları, İstanbul 2014.

Ateş, Ahmet, "Menûçihri", İA, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, VIII, 1971, s.340.

Bayur, Yusuf Hikmet, *Hindistan Tarihi*, II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1987.

Bedî'üzzamân Furûzânfer, *Târîh-i Edebiyyât-ı İran*, Tahran 1386.

Bilgin, Orhan, "Esedî-i Tûsî", *DİA*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XI, İstanbul

1995, s.370.

Bosworth, Clifford Edmund, The Early Ghaznavids, *The Cambridge History of Iran*, IV, New York, 2008.

Briggs, John, *History of The Rise of The Mohammedan Power In India: Till The Year A.D. 1612*. Low Price Publications, Delhi 1997.

Britannica, T. Editors of Encyclopaedia (2014, September 18). Ahmadnagar. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/place/ahmadnagar>.

Caduk, Mahmut, “Gazneliler Devleti’nin Saray Şairi Ferruhî-i Sîstânî’nin Şiirlerinde Gazneli Mahmûd’a Yönelik Dinî Muhtevalı Övgüler”, *İrtad*, VII, 2021, ss.78-92.

Çekici, Mitat, «Gazneli Sarayının Meddahı ‘Unsurî-yi Belhî», Afganistan-İran-Tacikistan Dil ve Edebiyat Yazıları, Ed. İsmail Söylemez, Demavend Yayınları, İstanbul 2021, ss.231-243.

Çelikleş, Müslüme Melis, «Hint Tarih Yazıcılığı ve Türk Tarihine Katkıları», *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, CXX/236, 2018, ss.77-90.

Devletşâh, *Tezkire-i Devletşah*, I, Çev. Necati Lügal, Çev. Kervan Yayın ve Kitapçılık Neşriyat, Ankara 1977.

Elliot, Sir H.M. – Dowson, John, *The History of India, as Told By Own Historians The Muhammadan Period*. Vol. VI, Trübner and Co, London 1875.

Elliot, Sir H.M., *Bibliographical Index to The Historians of Muhammedan India*, I/IV, Babtist Mission Press, Calcutta 1849.

Esterabâdî, Muhammed Kâsım Hindûşâh, *Târîh-i Firişte*, Tash. Muhammed Rızâ Nasırî, Encümen-i Asâr ve Mefâhirî Ferhengî, Tahran 1387.

François de Blois, Ġazâ’erî Râzî, Abû Zayd Moḥammad, *Encyclopedia Iranica*, Vol. X/4, 2012, s. 354.

Gökhan, Asuman, “Sultan Mahmûd’un Son Yolculuğuna Bir Ağıt”, *İ.Ü. Şarkiyat Mecmuası*, XXXIII, 2018, ss.1-22.

Gökmen, Gökhan, “Emîrüşşü‘Arâ Mu‘İzzî Dîvânında Farsça Şiir Söyleyen Şairlerin Yeri”, *Nüsha*, XLVI, 2018, s.107-122.

Hândmîr, Gıyâsüddîn Hândmîr b. Hâce Hümâmüddin Muhammed b. Hâce Celâlüddin Muhammed, *Târîhu Habibi’s-Siyer fî Ahbâr-ı Efrâd-ı Beşer*, II, Kitabhâne-i Hayyâm, Tahran 1333.

İbn Havkal, *Sûrat el-Arz (10. Asırda İslâm Coğrafyası)*, Terc. Ramazan Şeşen, Yeditepe Yayınları İstanbul 2014.

İşimtekin, Soner, «Gazneli Mahmûd’un Saray Şairlerinden Ascedî-yi Mervezî», *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, XLIII, 2019, ss.53-68.

Karadağ Çınar, Gülay, “Esterabâd’da Safevî Hâkimiyetini Tehdit Eden Unsurlar: Siyâh-Puşân ve Sayın Hanî Türkmenleri”, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, XXIII/8, 2020, ss.108-132.

Karagözoğlu, Berna, “Hindistan Türk Moğol İmparatorluğu Döneminde Farsça Tarih Yazıcılığı”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, IV/37, 2016, ss.348-370.

Kartal, Ahmet, “Karahanlı, Gazneli ve Selçuklu Saraylarındaki Edebî, Faaliyetler Üzerine Düşünceler”, *Bilig*, XVII, 2001, s.55-70.

Keleş, Nevzat, “Şeddâdîr Devrinde İlim ve Kültür Hayatına Tesir Eden Şair ve Âlimler”, *Tarih Okulu Dergisi*, 8/XXIV, 2015, ss.1-23.

Khaleghi-Motlagh, Dj., “Asadı Tusi”, *Encyclopædia Iranica*, II/7, 2011, ss. 699-700.

Kurtuluş, Rıza, “Menûçihri”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXIX, 2004, ss.156-157.

Kurtuluş, Rıza, “Rûnî”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXVI, İstanbul 2008, s.245.

L. Bilge, Mustafa, “Ahmednagar”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, II, İstanbul 1989, s.171.

Le Strange, Guy, *Doğu Hilafetinin Memleketleri* Haz. Adnan Eskikurt-Cengiz Tomar, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2015.

Me‘anî, Ahmed Gülçin, *Târîh-i Tezkirehâ-yı Farsî*, II, İntişârât-ı Kitabhâne-i Senâi, İrânşehr 1363.

Mihri, Ebbâs, *Târîh-i Zebân-i Edebiyyât-i İrân der Asr-i Sâmaniyyân ve Gazneviyyân*, İntişârât-ı Mânî, İsfahân 1352.

Mîrhând, Seyyid Hamîdüddin Muhammed b. Burhânüddin Hâvendşâh b. Kemâlüddin, *Ravzatü’s-safâ fî sîreti’l-enbiyâ ve’l-mülûk ve’l-Hulefâ*, IV, Neşr. Abbas Zeryab, İntişârât-ı İlmî, Tahran 1338.

Muhammed Avfî, *Lübâbü’l-Elbâb*, II, Tash. Edward G. Browne, Brill, Leyden 1903.

Mukaddesî, Muhammed b. Ahmed, *Ahsenü’t-Tekâsîm*, Çev. D. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul 2015.

Nazım, Muhammad, *The Life and Times of Sultan Mahmud of Gazna*, Cambridge, 1931.

Nizami, Khalık Ahmad, “Firişte”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XIII, İstanbul 1996, s.133-134.

Okudan, Gülseri, *Afganistan ve Hindistan Fatihisi Sultan Gazneli Mahmûd*, İksad, Ankara 2020.

Oruç, Cihan, “Adilşahlar Sultanlığı Üzerine Yazılan Farsça Yerli Vakayinameler”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, CXXVI/249, 2020, s.449-468.

Rızâ Kulihân Hidâyet, *Mecma’ü’l-Füsehâ*, I-II-III, İntişârât-ı Emîr-i Kebî, Tahran 1381.

Safâ, Zebîhullah, *Târîh-i Edebiyyât der İrân ve der Kalemrov-i Zebân-ı Fârsî*. 5/3, İntişârât-ı Firdevs, Tahran 1370.

Safâ, Zebîhullah, *Târîh-i Edebiyyât der Îrân ve der Kalemrov-i Zeban-ı Fârsî*. I, Tahran 1351.

Siddiqi, M., “Abu’l-Faraj Rûnî”, *Encyclopædia Iranica*, I/3, 2014, s. 283-284.

Siddiqui, İqtidar Husain, “Nizamşâhîler”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXIII, İstanbul 2007, ss.192-194.

Şahab, Tâhirî, *Dîvân-i Ustâd Ebû Nazar Abdulaziz b. Mansûr Ascedî-yi Mervezî*, Şirket-i Çaphâne-i Firdevsî, Tahran 1334.

Şebankâreî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Mecmâü’l-ensâb*, Tash. Mîr Hâkim Muhaddis, Müesseset-ü İntişârât-ı Emîr-i Kebîr, Tahran 1376.

Yazıcı, Tahsin, “Dakîkî”, *DİA*, VIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, s.410-411.

Yazıcı, Tahsin, “Esterâbâd”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XI, İstanbul 1995, ss.437-438.

Yıldırım, Nimet, “Dakîkî-yi Tûsî (366/976)”, *Doğu Esintileri*, 2016, ss.105-139.

Zeki, İzzettullah, *Gazneli Mahmud’un Dinî Siyaseti*, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Konya 2018.